

Predgovor ili kako je i zašto nastala ova knjiga

Moj prvi interes za višejezičnost bio je praktične prirode. Bio je potaknut pitanjima proizašlim iz vlastitoga iskustva ovlađavanja većim brojem jezika i iskustva poučavanja dvaju stranih jezika. Malo sam tada znala o složenosti znanstvenoga područja i teorijskim raspravama. Prije nešto više od 18 godina kad je moje bavljenje temom dobilo akademski karakter, tek se manji broj znanstvenika u svijetu uže bavio temom višejezičnosti iz primijenjenolingvističke perspektive, a pitanja je bilo puno više nego odgovora. Iz toga su razloga moja prva pitanja imala i osobni i istraživački karakter te sam do nekih odgovora, ili najčešće novih pitanja, dolazila iznimno zanimljivim diskusijama na malim tematskim radionicama i sekcijama unutar različitih primijenjenolingvističkih konferencija¹. Danas je područje višejezičnosti eksplodiralo, a popularnost se ogleda u velikom broju novih knjiga, znanstvenih članaka, radionica, konferencija i simpozija. Riječ *višejezičnost* pojavljuje se kao *hype* pojam svuda oko nas iako ne vjerujem da svi misle i govore o istom fenomenu. Istovremeno, barem prema mojem saznanju, ne postoji knjiga na hrvatskom jeziku koja se bavi višejezičnošću iz primijenjenolingvističke perspektive. Tu sam „kućicu” odlučila sama obojiti.

Cilj je knjige ukazati na složenost fenomena višejezičnosti i prikazati dosege znanosti u području višejezičnosti iz psiholingvističke i obrazovne perspektive. U odabiru tema vodila sam se subjektivnom procjenom važnosti pojedinih vidova višejezičnosti koji su najuže vezani za područje ovlađavanja jezicima, odnosno poticanju, razvoju i održavanju ponajprije individualne višejezičnosti. Obradene se teme uvelike oslanjaju na koncepciju sveučilišnoga kolegija o višejezičnosti te sam se u pisanju vodila upravo onim pitanjima koja su studenti postavljali u interpretaciji i raspravi o različitim znanstvenim tekstovima u okviru kolegija koje predajem. Unutar svake teme navode se ključna pitanja. Ona katkad služe kao uvod u kritički prikaz postojećih izazova u području, katkad samo kao jasnija naznaka pitanja na koja još uvijek ne postoje (jasni) odgovori, a katkad kao vodilje u prikazu i raspravi o rezultatima znanstvenih istraživanja iz odabranih užih tematskih područja.

1 Na tim prekrasnim akademskim prilikama mogu zahvaliti prof. Jeleni Mihaljević Djigunović koja me je poticala da sama pronađem svoj istraživački put te mi je svojim akademskim poznavstvima u Europi i šire otvorila vrata u europsku znanstvenu zajednicu. Zahvala ide i mom mentoru, prof. Davidu Singletonu koji se na njemu svojstven način spontano pobrinuo da osobno upoznam veliki broj znanstvenika koji citiram u ovoj knjizi.

Svijest o složenosti pojedinih pitanja u području višejezičnosti izrazito je važna kako za produbljivanje razumijevanja višejezičnosti iz teorijske perspektive tako i za artikulaciju praktičnih implikacija višejezičnosti. Iz toga se razloga u Uvodu knjige nalazi upitnik čijim ispunjavanjem čitatelj može osvijestiti vlastita znanja i vjerovanja o višejezičnosti. Vjerovanja o višejezičnosti najčešće se temelje na osobnom ili tuđem iskustvu učenja dvaju ili više jezika i njihove uporabe pa je time potencijalno dobar uvod u temu o kojoj svatko ima neko svoje mišljenje. Pitanja nemaju uvijek jednoznačan i precizan odgovor. Ona većim dijelom ukazuju tek na složenost različitih pojavnosti u višejezičnosti, a čitatelj odgovore ili objašnjenja može potražiti ili provjeriti u različitim poglavljima knjige. Ideja samoga upitnika preuzeta je iz koncepcije popularnoga priručnika *How languages are learned* (Lightbown i Spada, 2010) o ovladavanju i poučavanju drugoga jezika.

Knjiga je u najužem smislu usmjerena na višejezičnost kao fenomen vezan za više od dva jezika (u jezičnom repertoaru pojedinca ili u društvu) te na ovladavanje² trećim jezikom. Naravno, kad govorimo o jezičnom razvoju, disciplina ima mnogo dodirnih točaka s disciplinom usvajanja prvoga jezika, ovladavanja drugim jezikom i dvojezičnošću, te će se istraživanja iz navedenih područja spominjati u kontekstu i vidovima ključnima za shvaćanje višejezičnosti, višejezične obrade, ovladavanja trećim jezikom i istraživanja u području višejezičnosti. Nadalje, u knjizi će naglasak biti na višejezičnosti u europskom okružju. Iako višejezičnost u europskom okružju dijeli mnoga obilježja s višejezičnošću drugdje u svijetu, ona se razlikuje ponajprije u mjeri u kojoj je višejezičnost prisutna u društvu, svakodnevnoj uporabi i obrazovanju (Banda, 2020), što samo po sebi ima različite implikacije i za psiholingvističke i obrazovne vidove višejezičnosti. Budući da je knjiga zamišljena samo kao uvod u područje višejezičnosti, brojni navodi literature služe za orijentaciju onima koji žele detaljnije istražiti ili znati više.

Knjiga je podijeljena na pet tematskih cjelina. U uvodnome se poglavlju višejezičnost okvirno smješta u širi znanstveni, društveni i terminološki kontekst kako bi se ukazalo na glavne izazove o kojima će biti riječ u knjizi. U prvoj se cjelini (*Višejezičnost u društvu i znanosti*) govori o višejezičnosti kao pojavnosti u suvremenom društvu u okviru složenih interakcija između govornika, jezika i društvenoga okružja. Objašnjava se poimanje višejezičnosti kao područja znanstvenoga istraživanja, a zatim i problem definiranja višejezičnosti i višejezičnoga govornika. Navode se različite kategorije dvojezičnosti

2 Pojam *ovladavanje* rabi se kao nadređeni pojam koji obuhvaća usvajanje (nesvjesno) i učenje (svjesno) jezika onda kada nije potrebno ili moguće razlikovati točnu prirodu procesa.

i višejezičnosti te se preispituju kriteriji koji služe za opis različitih profila višejezičnih govornika. Objašnjava se problem terminološke proliferacije nastale zbog naglašavanja različitih vidova višejezičnosti te se daje pregled temeljnih postavki nastanka istraživačkoga područja ovlađavanja trećim jezikom u okviru višejezičnosti, kao i potrebe razlikovanja tog područja od područja ovlađavanja drugim jezikom.

Drugi dio knjige (*Psiholingvistički vidovi višejezičnosti*) donosi sustavan prikaz obilježja višejezičnoga razvoja, odnosno različitih razvojnih faza u simultanom višejezičnom razvoju. Govori se o održavanju rane višejezičnosti i čimbenicima koji doprinose jezičnom razvoju ili njegovu zapostavljanju te o razvoju slijedne višejezičnosti unutar koje posebno mjesto zauzima ovlađavanje trećim jezikom. U tom se dijelu knjige također daje sustavan prikaz fenomena međujezičnih utjecaja u ovlađavanju, uporabi i obradi više jezika te se objašnjava današnje poimanje višejezične obrade u umu višejezičnih govornika. Drugim riječima, daje se opsežan prikaz jezičnoga znanja višejezičara i njihove sposobnosti da razumiju, služe se i ovlađa(va)ju većim brojem jezika.

Treći dio knjige (*Kognitivne dobrobiti višejezičnosti*) pokušava odgovoriti na pitanje utječe li svakodnevna uporaba dvaju ili više jezika na kognitivni razvoj i kogniciju. Iznose se temeljni argumenti o postojanju kognitivnih prednosti kod višejezičara te se navode različiti načini mjerenja tih prednosti i rezultati eksperimentalnih istraživanja. Objašnjavaju se odnosi između višejezičnosti i jezične svjesnosti te se ispituje pretpostavka da dodatno učenje jezika postaje lakše jednom kad već poznajemo dva jezika. U tom se dijelu također iznose zaključci o konceptu trećejezičnoga poticaja i njegovih implikacija za ovlađavanje jezikom te se naglašava potreba za razlikovanjem specifičnosti višejezičnosti od višejezičnih pojavnosti, kao i uočljivih činjenica od objašnjenja te iste stvarnosti.

U četvrtome dijelu knjige (*Istraživanje i mjerenje višejezičnosti: modeli, konceptualizacije i metodologija*) govori se detaljnije o složenosti višejezičnosti s naglaskom na modelima i konceptualizacijama koje služe kao teorijsko polazište i metodološko sredstvo u istraživanju i mjerenju višejezičnosti. U tom se dijelu navode i specifični izazovi u istraživanju višejezičnosti i mjerenju višejezičnoga razvoja te se predlažu pristupi istraživanju koji omogućavaju precizniji opis profila višejezičnoga govornika koji uzima u obzir činjenicu da su oni mnogo više od zbroya dvaju ili više jednojezičnih umova, kompetencija i vještina.

Peti i posljednji dio knjige (*Obrazovni vid višjejezičnosti*) definira višjejezično obrazovanje i različite ciljeve takvoga obrazovanja. Višjejezično obrazovanje najprije se promatra kroz prizmu obrazovne politike, opisuju se različite vrste dvojezičnoga i višjejezičnoga obrazovanja te se navodi važnost obrazovanja na materinskom jeziku i uporabi svih jezičnih resursa višjejezičnih učenika u obrazovanju. Posebno se naglašava zaokret iz monoglosijske u heteroglosijsku obrazovnu perspektivu za koju je važno razumijevanje prethodno opisane prirode višjejezičnosti te uporabe i ovlađavanja jezikom kod višjejezičara. Objasnjavaju se i višjejezični pristupi poučavanju te navode dosadašnja saznanja o učinkovitosti njihove primjene u okviru različitih obrazovnih okružja i ciljeva višjejezičnoga obrazovanja. U posljednjem se dijelu također kritički sagledava potencijal za razvoj višjejezičnosti u obrazovnom sustavu u Hrvatskoj.

Pisati ovu knjigu bio je istovremeno veliki užitak i izazov. Izazov je, osim nedostatka stručnoga nazivlja u hrvatskom jeziku, bio učiniti tematska poglavlja korisnima čitateljima koji im pristupaju s različitim razinama upoznatosti sa samom temom. Cilj je bio dati jasan uvod u različita tematska područja višjejezičnosti te istovremeno dodatnim navodima iz literature ukazati na njihovu složenost i slojevitost. Užitak u pisanju ove knjige ne bi bio moguć bez bezrezervne podrške i razumijevanja moje obitelji, supruge, djece i mojih roditelja kojima sam beskrajno zahvalna. Veliko hvala dugujem prof. Jeleni Mihaljević Djigunović za požrtvorno vodstvo na mom akademskom putu koje me dovelo do pisanja ove knjige i za sve izravne i neizravne poticaje da je napišem. Veliko hvala dugujem i prof. Zrinki Jelaska za strastveni pristup i nesebičnu pomoć u osmišljavanju nazivlja u hrvatskom jeziku za različite pojmove iz područja višjejezičnosti. I na kraju, iskrena hvala recenzenticama prof. Višnji Pavičić Takač i prof. Lidiji Cvikić koje su požrtvorno i temeljito čitale ovu knjigu i svojim je komentarima unaprijedile. Nadam se da će čitatelji knjigu, ili neke njene dijelove, čitati s barem pola užitka s kojim sam je ja pisala te da će neke inspirirati i potaknuti da na vlastiti način doprinesu istraživanju višjejezičnosti i višjejezičnom obrazovanju.